Congres Rampjaar 1672

Zaterdag 22 september 2018

Buiten barstte de herfst los. Mensen zaten het liefst thuis voor het haardvuur. Maar wie op zaterdag 22 september in Den Haag was, moest niet thuis zijn, maar in de Koninklijke Bibliotheek (KB). Daar vond het congres "Rampjaar 1672" plaats, georganiseerd door de vereniging Vrienden van De Witt samen met het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis en de KB.

De voorzitter van de middag, Jeroen Vandommele, conservator namiddeleeuwse handschriften bij de KB, beet het spits af. Uit de enorme collectie die de bibliotheek heeft over het Rampjaar (waaronder 854 pamfletten), lichtte hij het dagboek van Isaac Pool uit.[1] Pool was wijnhandelaar in die tijd en hield in een almanak allerlei feitjes bij over zowel economische zaken als familie-uitjes en politieke gebeurtenissen. Over het jaar 1672 had hij 24 aantekeningen gemaakt, waaronder een beschrijving

[1] Het dagboek van Pool is uitgegeven onder redactie van L. Duquesnoy en J. Salman: *Dagboek van een Amsterdammer in de Gouden Eeuw. De Handelsgeest van Isaac Pool*, L. Duquesnoy en J. Salman (ed) (Hilversum 2018).

van de moord op de gebroeders De Witt. Pool besefte echter wel dat dit nieuws, dat hij via via gehoord had, gemanipuleerd kon zijn. Zelfs de zeventiende-eeuwers wisten het al, je moet niet elk pamflet of dagboek uit deze periode direct als waar beschouwen, aldus Vandommele.

De tweede spreker, Henk van Nierop, emeritus hoogleraar Nieuwe Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, was gevraagd om de zaal een korte opfrissing van het geheugen wat betreft het Rampjaar te geven. Van Nierop zelf was echter van mening dat 'u dit al wel weet', en stond daarom veel langer stil bij het personage uit zijn onlangs verschenen boek over de prentmaker Romeijn de Hooghe.[2] Om het te verbinden met het overkoepelende thema, besteedde Van Nierop aandacht aan de vraag of De Hooghe nu staatsgezind of oranjegezind was, en of je dat op basis van zijn prenten wel kan zeggen. Verschillende prenten passeerden de revue. Voor de dood op de gebroeders De Witt, op 20 augustus 1672, is er geen enkele prinsgezinde prent van De Hooghe bekend. Pas toen prinsgezinde prenten openlijk gedrukt mochten worden, stapte De Hooghe in deze business. Het werd een lucratieve handel. Ook de prenten die hij over de moord op de broers maakte, laten geen overduidelijk prinsgezind beeld zien. Van Nierop gaf dan ook aan dat hij deze prenten niet als propaganda ziet in de huidige betekenis van het woord. Het zijn wel verheerlijkingen van stadhouder Willem III, maar daarmee worden bepaalde ideeën niet direct opgedrongen. Omdat de markt om dit soort taferelen vroeg, werden ze door De Hooghe gemaakt.

[2] Henk van Nierop, *The Life of Romeyn de Hooghe 1645-1708. Prints, Pamphlets, and Politics in the Dutch Golden Age* (Amsterdam 2018)

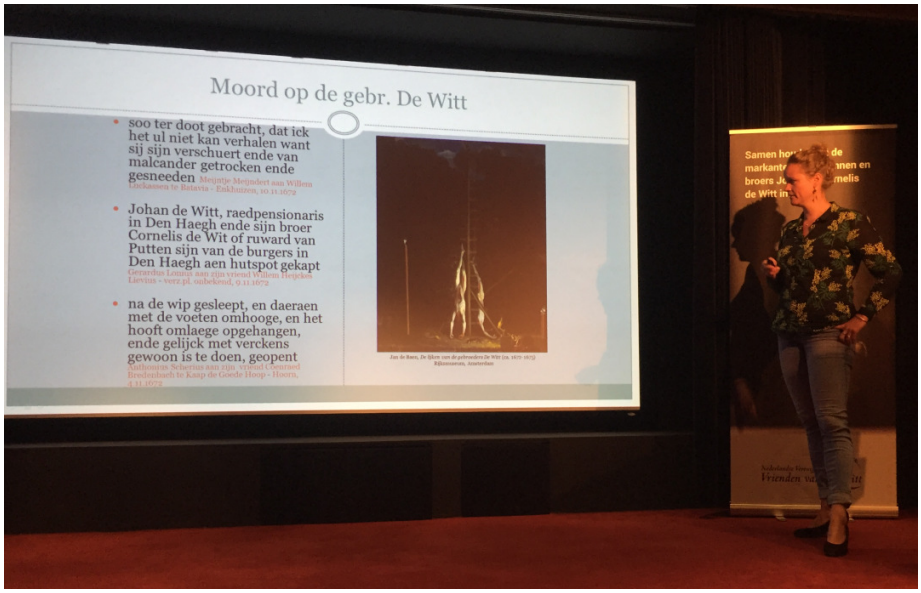

Een heel ander onderwerp werd aangesneden door de derde spreker: Judith Brouwer. Zij vertelde over de brieven die ze tijdens haar promotieonderzoek naar gekaapte brieven was tegengekomen. Schepen van de handelsondernemingen VOC en WIC werden regelmatig gekaapt door de Engelsen. Aan boord hadden de schepen ook post die van Nederland naar Indië of het Caribisch gebied en vice versa gebracht moest worden. Omdat het grootste deel van de bemanning uit de lagere klassen afkomstig was, zijn ook de meeste brieven door deze klassen geschreven. Voornamelijk zeemansvrouwen probeerden via brieven hun echtgenoot op de hoogte te houden van alle zaken die thuis speelden. Dit ging niet alleen om het wel en wee van kinderen en andere familieleden, zo liet Brouwer zien. Vrouwen uit de lagere klasse schreven ook over de politieke zaken en, na augustus 1672, over de moord op Johan en Cornelis de Witt. Tijdens haar zoektocht vond Brouwer zelfs een aantal kranten dat door de vrouwen was opgestuurd. Dit vormt het eerste bewijs dat kranten en nieuws niet alleen voor de mannelijke hoge klasse belangrijk waren.

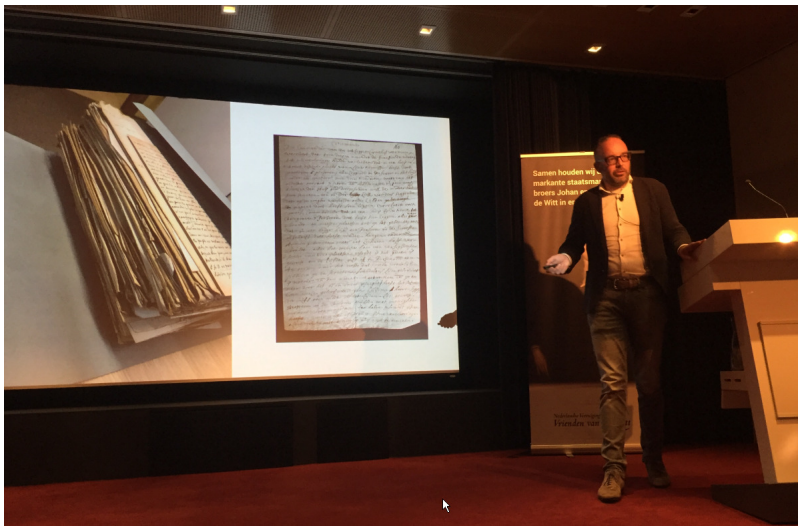

Na een korte pauze waarin boeken van alle sprekers gekocht konden worden, zette Arjan Nobel, als docent publieksgeschiedenis verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, het congres voort. Zijn nadruk lag op de gevolgen van het Rampjaar voor het platteland. De ‘Franse Tirannie’ had niet alleen op hoog politiek niveau schade aangericht. Vele dorpen rond de waterlinie waren verwoest op het moment dat het Franse leger noordwaarts trok. Als voorbeelden noemde Nobel de dorpen

Bodegraven en Zwammerdam. Beide dorpen waren volledig geplunderd. Na het Rampjaar verschenen verschillende pamfletten, toneelstukken en prenten over deze gebeurtenissen. Net als Van Nierop gaf ook Nobel aan dat het lastig te achterhalen valt wat hier van waar is. Het is echter zeker dat de invloed van de Franse invasie groot was. Er kwam een grote vluchtelingenstroom opgang, waarvoor in de omliggende steden een plek gezocht moest worden. Ook de herbouw van de dorpen nam zodanig veel tijd in beslag, dat er in belastingboeken verschillende keren genoteerd werd dat de inwoners geen geld hadden om af te dragen. Al het geld ging op aan wederopbouw. Om alles te kunnen bekostigen werden er daarnaast veel collectes gehouden. Vooral de omliggende steden waren hier niet altijd blij mee. Het zou ten koste gaan van de eigen armen. Tot slot ontstond er in de dorpen en steden rondom de waterlinie een levendige herinneringscultuur. Naast de verhalen bracht men bijvoorbeeld gevelstenen aan die moesten herinneren aan de gebeurtenissen. Sommige zijn nog steeds te bewonderen.

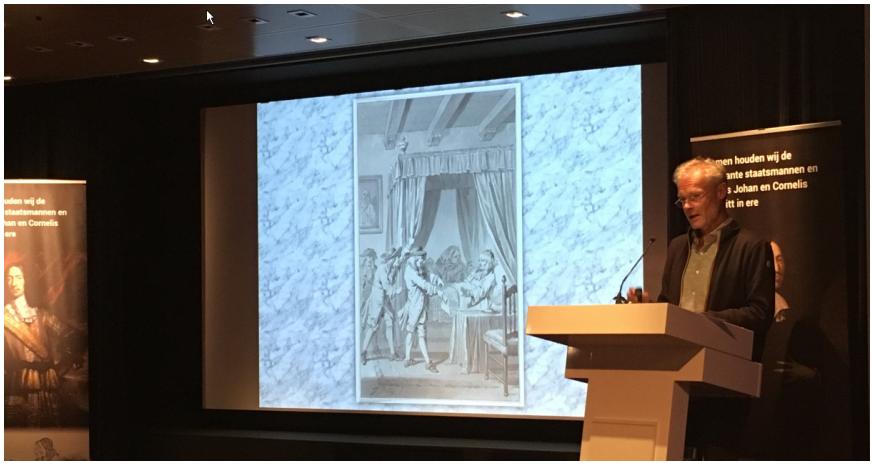

Historicus Luc Panhuijsen mocht het als laatste spreker van de dag hebben over de aanloop naar de moord op de gebroeders De Witt. Hij schetste de Republiek als een Siamese tweeling waarbij een constante strijd tussen de prinsgezinden en de staatsgezinden plaatvond. De broers belichaamde, na de dood van stadhouder Willem II, de staat. Door de vele oorlogen die tijdens het bewind van de raadpensionaris ontstonden, werd de roep om de terugkeer van een stadhouder steeds groter. God zou immers zijn gunst hebben gegeven aan de Oranjes en niet aan de regenten. Zolang die de macht hielden, kon het hele land de gunst van God verliezen. Na de eerste aanslag op Johan de Witt in juni 1672 ging het bergafwaarts met de macht van de regenten. Johan was niet meer in staat om de Staten van Holland te behoeden voor domme beslissingen. Hierdoor werd de onvrede onder de bevolking steeds groter. Nadat Willem III de openlijke steun had ontvangen van zijn oom Karel uit Engeland, was het hek van de dam, aldus Panhuijsen. Direct na de moord zette Willem III alle staatsgezinden aan de kant, zodat de rust terug kon keren. Wat de bevolking op dat moment nog niet wist, was dat het land een halve eeuw van oorlog tegemoet zou gaan. Panhuijsen noemde 1672 het Rampjaar voor De Witt, maar het wonderjaar voor Willem III. Het was zijn politieke debuut, dat voor hem erg goed uitpakte.

Met al deze informatie op zak kon onder het genot van een drankje en een bitterbal nog even worden nagepraat. Daarna was het weer tijd om terug te keren naar de regenachtige werkelijkheid van 22 september 2018.

Marinka Joosten, gastonderzoeker Johan de Witt project